

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СОС-ДИТЯЧИХ МІСТЕЧКАХ АВСТРІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ (ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

УДК 376/6/09 (438) “ХХ”

Карпенко О. Є.

У статті висвітлено історіографію проблеми виховання дітей у СОС-дитячих містечках Австрії та Німеччини – ключової ідеї освітньої концепції Германа Гмайнера (1919-1986), проаналізовано німецькомовні джерела, зокрема видання, які побачили світ у видавництві СОС-дитячого містечка у м. Іннсбрук. Звернуто увагу на форми і методи роботи з дітьми, підбір і працевлаштування СОС-педагогів, що є одним із важливих завдань, які стоять перед СОС-дитячими містечками у країнах Європи.

Ключові слова: СОС-дитяче містечко, діти-сироти, форми і методи виховання, Австрія, Німеччина, історіографія.

ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В СОС-ДЕТСКИХ ДЕРЕВНЯХ АВСТРИИ И ГЕРМАНИИ (ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ)

Карпенко О.Е.

В статье освещена историография проблемы воспитания детей в СОС-детских городках Австрии и Германии – центральной идеи образовательной концепции Германа Гмайнера (1919-1986), проанализировано немецкоязычные источники, в частности издания, увидевшие свет в издательстве СОС-детская деревня в г. Иннсбрук. Обращено внимание на формы и методы работы с детьми, подбор и трудоустройство СОС-педагогов, что является одной из важных задач, стоящих перед СОС-детскими деревнями в странах Европы.

Ключевые слова: СОС-детская деревня, дети-сироты, формы и методы воспитания, Австрия, Германия, историография.

UPBRINGING OF CHILDREN IN SOS CHILDREN'S VILLAGES IN AUSTRIA AND GERMANY (HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM)

Карпенко О. У.

The article deals with the problem of historiography upbringing of children in SOS Children's Village in Austria and Germany - the key ideas of educational concepts of Hermann Gmeiner (1919 - 1986), analysed the german-language sources of information, including editions, which were published in publishing firm of SOS Children's Village in Innsbruck. It was taken note of the forms and methods of work with children, selection and employment of the SOS-teachers, which is one of the most important tasks standing for the SOS Children's Villages in Europe.

Keywords: SOS Children's Village, orphans, forms and methods of education, Austria, Germany, historiography.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна впроваджує у життя низку реформ, пов'язаних з питаннями соціального захисту дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. У цьому контексті безперечно актуаль-

ним є звернення до наукової спадщини відомого австрійського педагога Германа Гмайнера, ідеї якого мали вирішальний вплив на розвиток теорії та практики опікунської педагогіки не лише у німецькомовних країнах, а й у багатьох інших країнах світу. Важливим аспектом актуальності запропонованого дослідження є потреба практичної реалізації ідей Г. Гмайнера щодо створення СОС-дитячих містечок як соціально-педагогічних інституцій, які започаткували новий соціально-педагогічний напрям, у якому прийомна сім'я є не тільки способом, а й метою опіки і виховання.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та методологічні основи даної проблеми знайшли відображення у працях К. Ушинського, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського; у наукових дослідженнях педагогів і психологів (А. Алексюка, Л. Артемової, Е. Вільчковського, І. Беха, Л. Божович, О. Савченко, В. Семиченко, В. Сластьоніна, О. Щербакової, А. Богущ). І. Пеша висвітлює соціально-педагогічні аспекти виховання дітей-сиріт у дитячих будинках з сімейними формами виховання – СОС-дитячих містечках. Н. Романова, Т. Білявська розкривають умови адаптації в Україні польської моделі дитячого будинку нового типу для дітей-сиріт. О. Поліщук, директор СОС-містечка у Броварах, висвітлює практичний досвід працевлаштування матерів. Незважаючи на широкий спектр досліджуваних напрямів, проблема виховання дітей у СОС-дитячих містечках сім'ї вивчена недостатньо.

Мета статті – висвітлити історіографію проблеми виховання дітей у СОС-дитячих містечках Австрії та Німеччини – ключової ідеї освітньої концепції Германа Гмайнера.

Виклад основного матеріалу. Аналіз німецькомовної літератури, вивчення автором досвіду роботи СОС-дитячих сіл під час перебування в Австрії та Німеччині засвідчують, що робота з дітьми, підбір і працевлаштування педагогів-наставників молоді є одним із важливих завдань, які стоять перед СОС-дитячими селами у країнах Європи. Здебільшого це знайшло відображення у виданнях, які побачили світ у видавництві СОС-дитячого містечка у м. Іннсбрук.

Збірник наукових праць “*Übergangen Raum Geben*” [13], присвячений однодумцю і популяризатору ідей Г. Гмайнера Отмару Чігаку, який упродовж 1978 – 2003 рр. очолював олігофрено-педагогічно-терапевтичний центр будинку “Бджоли” СОС-дитячого містечка у Гінтербрюлі. Автори статей (психотерапевти, соціальні педагоги, керівники відділення педагогіки СОС-дитячого містечка, психіатричного відділення для молоді та ін.) висвітлюють форми і методи роботи цього закладу з дітьми та молоддю у галузі медицини, психології, психотерапії, педагогіки, а також функціональної терапії; завдання терапевтичного центру (зокрема, соціально-терапевтичний, психологічний та психотерапевтичний спектри), діяльність Соціально-педагогічного інституту в Іннсбруку (методичні поради, досвід підвищення кваліфікації, наукові дослідження); психотерапевтичної служби (порада, діагностика і терапія); аналізують дані олігофрено- та соціально-педагогічних спостережень за поведінкою хворих, методи клінічно-психіатричного, клінічно-педіатричного, клінічно-неврологічного досліджень як психодіагностичні чинники експериментів та досліджень у галузі функціональної терапії (логопедії, ерготерапії), яка використовує способи модифікації поведінки у різних середовищах.

Етапи прийому дітей та молоді до СОС-дитячого містечка в Австрії, зокрема, пошук СОС-сім'ї, співбесіди із СОС-персоналом та визначення термінів і супроводу прийому, а також специфіка діяльності роботи СОС-дитячих садочків, сутність сімейно-педагогічної концепції Г. Гмайнера представлено у книзі “Lebensraum für Jugendliche und Kinder” [8]. Заслужовує уваги представлена діяльність відділу педагогіки щодо підготовки навчальних програм Соціально-педагогічного інституту в Інсбруку, підвищення кваліфікації працівників СОС-дитячого містечка, супервізії, поради, наукові дослідження з проблем навчання і виховання дітей. Життєдіяльність працівників та дітей регламентується статутами СОС-дитячого містечка. “Статут СОС-дитячого містечка” є обов’язковим для усіх СОС-дитячих містечок. Зазначено, що усі працівники повинні виконувати свої обов’язки з високим рівнем відповідальності і самостійності. Саме усвідомлення відповідальності і безкорисність дій є передумовою існування СОС-дитячих містечок.

Проблемам виховання безпритульних дітей та їх інтеграції у сім’ї СОС-дитячого містечка присвячена книга В. Хільвера “Integration” [5]. У виданні піднімаються такі питання: зміст поняття “інтеграція” у діяльності SOS-Kinderdorf International; інтеграція дитини у СОС-сім’ю (позитивні й негативні моменти), молоді у суспільство, напрямів СОС-дитячого містечка у соціальне середовище, а також можливості інтеграції ідей СОС-дитячого містечка у суспільство, середовище; критерії названих інтеграційних процесів; головні чинники успішної інтеграції. Питання соціальної та професійної інтеграції висвітлено у порівняльному контексті.

Дослідження Г. Шрайбера і В. Вислозіла “SOS Children’s Villages. Tracing our Roots” висвітлює витоки становлення, розвиток та сучасний стан SOS-Kinderdorf International [12]. Автори особливо увагу приділяють поширенню ідей Г. Гмайнера не лише в Європі, а й на інших континентах. Діяльність SOS-Kinderdorf International є не тільки взірцем визнання його концепції у світі, а й свідченням їх бурхливого розвитку та поширення.

Р. Гінттерпер, К. Пош, С. Цоллер-Матіес у книгах “Perspektiven : Trends und entwicklungen in den osterreichischen SOS-Kinderdorfern”, “3.0. Perspektiven. Daten. Einrichtungen. Projekte”, “Perspektiven 4.0 : SOS-Kinderdorf Osterreich im Blickfeld”, виданих відповідно у 1999, 2006, 2010 рр., висвітлюють різнобічні питання розвитку СОС-дитячого містечка за певний проміжок часу, надають статистичні дані та пропозиції щодо організації кризових будинків дитини, соціальних центрів Г. Гмайнера, а також проекти щодо працевлаштування та проекти для біженців [11]. У виданні 2006 р. уперше вміщено інформацію про нову модель СОС-дитячого містечка Відня.

Вагомими науковими доробками є ювілейні видання, серед яких “Jahrbuch. 60 Jahre SOS-Kinderdorfer (1949 – 2009)”, Р. Шнайдера “Es ist umsonst”, присвячена 50-річчю СОС-дитячого містечка [6]. На сторінках видань висвітлено освітні ідеї Г. Гмайнера, історію розвитку СОС-дитячого містечка в окремих країнах світу, пише про діяльність президента СОС-дитячого містечка Гельмута Кутіна, про соціальних працівників і професійну діяльність СОС-матерів.

У багатьох публікаціях обговорюються питання пошуку, відбору, відповідної освіти та підвищення кваліфікації СОС-матері, досвід сприяння професі-

оналізу СОС-матері в окремих країнах світу, чинники внутрішнього і зовнішнього визнання професії СОС-матері. Найбільш повно вони знайшли висвітлення у книгах Е. Ульманн, К. Демут, А. Брандль “Frauenleben: SOS-Kinderdorf-Mutter aus aller Welt erzahlen”, “Zahlen und Fakten”, Ф. Гайдера “Wurzeln des SOS-Kinderdorfes”, А. Нойбаєра “Mutter im SOS-Kinderdorf: Ein moderner Frauenberuf”, книги за редакцією В. Гільвера “Mutter im SOS-Kinderdorf: Mitarbeiterinnen berichten”, “Auswirkungen der Anstellung und Arbeit von Verheirateten SOS-Kinderdorf-Muttern und – Ehepaaren in Europa”, А. Томаса “Vaterlose Erziehung in Kinderdorfern” та ін. У книзі “Ein Grund, danke zu sagen: Geschichten aus dem SOS-Kdf” вміщено розповіді та цікаві життєві ситуації із СОС-дитячих містечок різних країн, листи-подяки СОС-матерям [14].

Діяльність СОС-матері регламентується статутом СОС-дитячого містечка. У 1965 р. було затверджено “Статут матерів СОС-дитячого містечка”, в якому визначено мету, завдання, обов’язки, умови прийому та звільнення на роботу, соціальне страхування тощо. Згодом прийнята нова редакція “Статуту матерів СОС-дитячого містечка”, затверджена 13.11.1973 р., зміни і доповнення до якого вносить кожна країна відповідно до власних потреб [9]. Діяльність групи експертів з усіх континентів спрямована на актуалізацію положення СОС-матері, визначення основних повноважень, розробку і вдосконалення навчальних програм, які враховують відповідність стандартів держави й СОС-особливості. Цей інструментарій повинен забезпечити пошук, добір, відповідну освіту та підвищення кваліфікації СОС-матері.

Проблеми освіти і підвищення кваліфікації персоналу СОС-дитячих містечок знайшли висвітлення на сторінках численних програм, семінарів, курсів, що виходять щорічним окремих виданням (наприклад, “Programm 2009/2010: Ausbildung Weiterbildung”, “Lehrplan: Der Mutterschule des SOS-Kinderdorf” [10]).

Найбільш докладно і всебічно зміст, форми і методи виховання дітей у СОС-дитячих містечках різних країн висвітлюють періодичні видання, які виходять в Австрії і Німеччині. Це часописи “Beruf” (Німеччина), “MuzeZeitung” (Німеччина), “Nasowas” (Німеччина), “SOS-Intern” (Німеччина), “SOS-Kinderdorfer weltweit” (Німеччина), “SOS-Kinderdorf. Bote” (Австрія – Німеччина), “SOS-Kinderdorf-Forum” (Австрія), “Unzere Kinder” (Австрія), які інформують читачів про міжнародну діяльність СОС-дитячого містечка, використання грошей, надання допомоги дітям, які їй потребують, з’ясовують необхідність і доцільність створення нових СОС-дитячих містечок тощо.

Академія Германа Гмайнера під керівництвом Крістіана Гонольда видає журнал “SOS-Kinderdorf-Forum”, на сторінках якого вміщена інформація з міжнародного обміну досвідом роботи, матеріали на соціально-педагогічні, психологічні та соціально-політичні проблеми. Часопис виходить двічі на рік німецькою, англійською, французькою, іспанською, російською мовами.

Щоквартальник “SOS-Kinderdorf. Bote” виходить чотири рази на рік, містить матеріали про життя дітей у СОС-дитячих містечках різних країн світу, їхні проблеми. Він дає змогу дітям опублікувати листи до ровесників, матерів, звернення до небайдужих людей.

Австрійський часопис “Unzere Kinder” (виходить із 1924 р.), призначений для дитячих садків, виходить раз на два місяці. Він інформує читачів про проблеми виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, використовується вчителями у багатьох австрійських навчальних закладах, повідомляє про форми і методи роботи з дітьми, розв’язання конфліктів тощо. Метою видання є пропагування гуманістичних ідей, принципів милосердя, видів благодійної діяльності, а також висвітлення змісту затверджених шкільних підручників для підготовки вихователів дитячих садків.

“Nasowas” – часопис, який видає Асоціація СОС-дитячого містечка у Німеччині з періодичністю тричі на рік. На його сторінках висвітлюються актуальні проблеми життя і діяльності дітей, молоді, СОС-матерів, освітні центри СОС-дитячого містечка на території Німеччини. Значна увага приділяється розглядові меценатства.

Про концепцію СОС-дитячого містечка у світі і Польщі йдеться в публікаціях В. Ковальського “Wioski Dziecięce SOS w swiecie i Polsce. 1949 – 1999”, З. Лобоцького “Wychowanie w Wioskach Dziecięcych”, І. Кешковської “Wioska w opinii matek”, А. Пур “Wioska Dziecięca” та ін. [7]. Достатньо широко означена проблема висвітлюється на сторінках видання “Problemy opiekunozuchowawcze”, який виходить з 1961 р. з періодичністю 10 номерів на рік. Увагу привертають актуальні проблеми опіки, виховання і громадської підтримки, результати наукових досліджень, методичні поради, матеріали з досвіду роботи СОС-матерів.

Поширення ідей Г. Гмайнера у Росії аналізує Л. Мітяєв [2]. Автор розглядає СОС-дитячі містечка як розвивальне середовище для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, порушує проблему організації професійного навчання вихователів у Дитячому містечку м. Томліно (Росія).

У незалежній Україні посилюється інтерес дослідників до структури, функціонування СОС-дитячого містечка в Австрії. На шпальтах україномовних часописів, збірників наукових праць частково висвітлюються проблеми виховання дітей-сиріт, ідеї Г. Гмайнера щодо організації СОС-дитячих містечок. Л. Скрипник зосереджує увагу на СОС-дитячому містечку як одній із форм соціально-педагогічної підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування [3]. Р. Корнійко аналізує діяльність словацького науковця Віктора Зованця, пов’язану зі створенням будинків сімейного типу та порівнює їх роботу з подібними закладами в європейських державах – Бельгії, Данії, Люксембурзі, Німеччині, Польщі, Швеції [1].

Висновок. Аналіз історіографії з окреслених питань засвідчує, що інформація про життєвий і творчий шлях Г. Гмайнера розпорошена по численних науково-популярних і періодичних виданнях, епістолярії, мемуарах тощо. Вивчення та узагальнення джерельної бази дає змогу відтворити передумови формування світогляду Г. Гмайнера, з’ясувати джерела впливу на розвиток його особистості як педагогічної персоналії, розкрити його педагогічні ідеї (принципи, цілі, зміст, форми, методи і засоби виховання) та внесок у теорію та методику виховання дітей-сиріт. Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що Герман Гмайнер є одним із відомих педагогів-гуманістів другої половини ХХ ст., його педагогічні ідеї про виховання особистості і сьогодні залишаються надзвичайно актуальною історико-педагогічною проблемою.

Подальшого дослідження потребують питання морального виховання молоді у СОС-дитячому містечку німецькомовних країн, освітня концепція Г. Гмайнера в Азії та Африці; підготовку педагогічних працівників для роботи з дітьми і молоддю у СОС-дитячих містечках.

Література

1. Корнійко Р. І. З історії розвитку і становлення соціально-реабілітаційних будинків сімейного типу в європейських країнах / Р. І. Корнійко // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : зб. наук. праць. – Вип. VI. – Ч. I. – Рівне : Редакційно-видавничий центр Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'ячука, 2009. – С. 221-231.

2. Митяев Л. Л. Детская деревня SOS – новая форма детского дома семейного типа / Леонид Львович Митяев // Социальная педагогика. – 2003. – № 3. – С. 88-93; Митяев Л. Л. Организация профессионального развития воспитателей в Детской деревне SOS Томилино / Леонид Львович Митяев // Вестник образования. – 2004. – № 16. – С. 39-46.

3. Скрипник Л. В. “Дитяче містечко СОС” – одна із форм соціально-педагогічної підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. В. Скрипник // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2010. – Т. XII. – Ч. 2. – С. 302-309.

4. Dorfordnung. fur die SOS-Kinderdorfer. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 1986. – S. 2.

5. Hilweg W. Integration : Die Integration des SOS-Kinderdorfes und der ihm anvertrauten Kinder und Jugendlichen / Werner Hilweg. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 1988. – 47 s.

6. Jahrbuch. 60 Jahre SOS-Kinderddorfer (1949 – 2009). – Munchen : SOS-KD. Inter., 2009. – 98 s.; Schneider R. Es ist umssonst. 50 Jahre Kinderleben / Robert Schneider. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 1999. – 184 s.

7. Kowalski W. Wioski Dzieciece SOS w wiecie i Polsce. 1949 – 1999 / Wieslaw Kowalski. – Krasnik : Mad Graf, 1999. – 278 s.; Loboeki Z. Wychowanie w Wioskach Dziecieceych // Problemy opikunczo-wychowawcze. – 2000. – № 3. – S. 37; Kieszkowska I. Wioska w opinii matek / Inesa Kieszowska // Problemy opikunczo-wychowawcze. – 1999. – № 9. – S. 15; Rog A. Wioska Dzieciecea / Anna Rog // Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej / pod red. J. Bragiel, S. Badory. – Opole : NPL, 2005. – 322 s.

8. Lebensraum fur Jugendliche und Kinder / Hrgs. Christian Posch, Michael Thyringer. – Dornbirn : SOS-KD. Verl., 1999. – 60 s.

9. Mutterstatut des SOS-Kinderdorf e. V. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 1965. – 11 s.; Dienstrecht der SOS-Kinderdorf Mutter. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 1986. – 12 s.;

10. Programm 2009 / 2010: Ausbildung Weiterbildung / Wolfgang Laskowski. – Wels : Colleg fur Familien Padagogik, 2009. – 90 s.; Lehrplan: Der Mutterschule des SOS-Kinderdorf e. V. (Jahreslehrgang). – Innsbruck : SOS-KD. e. V., 1992. – 5 s.

11. Perspektiven : Trends und entwicklungen in den osterreichischen SOS-Kinderdorfern / Hrsg. File, Christian Posch. – Innsbruck, Wien : Tyrolia-Verl., 1999. – 141 s.; Perspektiven 3.0 : Daten, Einrichtungen, Projekte / Hrsg. Romana Hinterregger, Christian Posch, Susanne Zoller-Mathies. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 2006. – 260 s.; Perspektiven 4.0 : SOS-Kinderdorf Osterreich im Blickfeld / Hrsg. Susi Zoller-Mathies, Tina Vermeer, Hannes Schlosser. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 2010 – 204 s.

12. Schreiber H. SOS Children's Villages. Tracing our Roots / Horst Schreiber, Wilfried Vyslozil. – Innsbruck : SOS-KD. Inter., 2003. – 270 p.

13. Ubergangen Raum Geben. Kinder zwischen Daheim und Zuhause / Hrsg. Werner Leixnering, Christian Posch, Tina Vermeer. – Innsbruck, Munchen : SOS-KD. Verl., 2003. – 209 s.

14. Ullmann E. E. Frauenleben : SOS-Kinderdorf-Mutter aus aller Welt erzahlen / Elisabeth Ullmann, Karin Demuth, Astrid Brandl. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 2006. – 240 s.; Zahlen und Fakten. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 2008. – 18 s.; Haider F. Wurzeln des SOS-Kinderdorfes / Fritz Haider. – Innsbruck : SOS-KD. Verl., 2003. – 60 s.; Neubauer A. Mutter im SOS-Kinderdorf: Ein moderner Frauenberuf / Auguste Neubauer. – Innsbruck : SOS-KD., 1970. – 20 s.; Mutter im SOS-Kinderdorf: Mitarbeiterinnen berichten / Hrsg. Werner Hilweg. – Innsbruck : SOS-Kdf, 1992. – 120 s.; Auswirkungen der Anstellung und Arbeit von Verheirateten SOS-Kinderdorf-Muttern und – Ehepaaren in Europa / Hrsg. Werner Hilweg. – Innsbruck : Hermann-Gmeiner-Akademie Verl., 1995. – 124 s. ¹ Thomas A. Vaterlose Erziehung in Kinderdorfern / Alexander Thomas. – Munchen : SOS-KD. Verl., 1979. – 93 s.; Ein Grund, danke zu sagen: Geschichten aus dem SOS-Kdf / Hrsg. Maike Zander. – Munchen : An-Druck Wolf, 1999. – 36 s.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

УДК 378.134

Матвеева О.О.

У статті проведений аналіз стану теоретичної розробленості проблем педагогічної діагностики кінця ХХ-початку ХХІ ст. Розкрито методологічне значення для педагогічної діагностики видів діагностування, що були досліджені у психодіагностиці.

Ключові слова: теоретичний аналіз, педагогічна діагностика, психодіагностика.

В статье проведен анализ состояния теоретической разработанности проблем педагогической диагностики конца ХХ-начала ХХІ вв. Раскрыто методологическое значение для педагогической диагностики видов диагностирования, определённых психодиагностикой.

Ключевые слова: теоретический анализ, педагогическая диагностика, психодиагностика.